

CETINJE USPAVANI FENIKS

Čedomir Drašković

Although it was recognised as a great actor in the national history, Cetinje pines as a victim of the peacetime disintegrations of Montenegro. The fantastic spiritual and historical heritage of Montenegro is not being used in a proper manner, although it should have been developed as an active cultural-historical and touristic treasury.

Mnogi autori su Cetinje poistovjećivali sa besmrtnom pticom feniks, simbolom neprolaznosti, koja se i kad opasnosti sagore u njezinom gnijezdu opet javlja iz pepela. Sve dok njeno gnijezdo nije su počeli da razvaljuju „drozdovci“ i slične štetočine, i kojekakvi „domaći“ i strani ideološki i politički kosovci. Cetinjski „svečani dah vjekova“ sve manje okuplja ljude, a još manje stvara i nameće atmosferu. Realna crnogorska duhovna metropola gotovo više i ne zrači, ni mitski, ni povijesno, ni misaono ni pjesnički. Nikad manje no danas – stvaralačke muke na Cetinju, niti cetinjske stvaralačke energije za Crnu Goru. Nemoć je obostrana i recipročna, očigledna! Zamrli su podlovcenski zvuci vremena; iz korijena magične Planine više ne isijava optimizam. Pršuta i sir su ostali kao glavni „brendovi“. Još da ne uništiše koze... I ne preseliše tolike institucije u Titograd. Ne bi Cetinje danas, svakako, imalo preko četiri hiljade penzionera, a manje od dvije hiljade zaposlenih?!

U odnosu na nedavnih desetak hiljada proletera. Odavno, i mnogo prije komunističke vlasti, zbrkano je normalno i racionalno, i kulturološkim otuđenjem sve više korovi Cetinje i Crna Gora. I sve su bezizgledniji dani na Cetinju. Danas uglavnom sve izgleda nestvarno i iracionalno – i nostalgично kao u onoj anegdoti o nekad omiljenom katunskom čergaru Bekriji, koji se bio utaborio pored neke škole: da bi decu školovao...

Ko se suštinski zanima za istinitost življenja na crnogorskom prostoru, lako mu je spoznati da vrijednosti klasične Crne Gore nijesu proisticale iz kvaliteta života – nego iz odgovornosti življenja Crnogoraca. Kad god je Crnoj Gori bilo teško, kad je trebalo braniti sudbinu crnogorsku, i vraćati se njenom ugroženom ponosu i spotaknutom dostojanstvu, Crnogorci su hrlili na Cetinje: kao prema mitskom i misaonom, pjesničkom i povijesnom orijentiru! I nije rijetko interesovanje, među kojima i svjetski značajnih ličnosti (poput Voltera, Gledstona, Tenisona, Merimea, Puškina, Rovinskog, Visockog, itd) – naivno i bez „pokrića“ nametnuto Crnom Gorom, i Cetinjem – kao kulturnim mjestom i generatorom crnogorske istorije, i njene autentične tradicije i kulture. Će je ponos i odgovornost mnogih današnjih Crnogoraca, u odnosu na nekadašnju jedinstvenu i snažnu istinu o Crnoj Gori? I pored mnoštva – činovnički izopačenih, profesionalnih posrednika: oholih političkih dilera, „užurbanih“ turističkih propagandista, licemjernih „duhovnika“, i umišljenih kulturnih i naučnih posrednika! „Ima li na svijetu toliko male varošice, koja bi vukla k sebi više radoznalih putnika, kao Cetinje; ima li druga koja državnica, kao Crna Gora, koja bi obraćala na sebe veću pažnju cijelog svijeta, i igrala tako važnu političku ulogu. Naravno da nema!“ (P. A. Rovinski). Objektivno, iako zvanična prijestonica, „morno i vihorno“ Cetinje je i danas (istorijski i duhovno) – pod tragičnom maskom otuđenog humaniteta. Ali i dalje „polarna zvijezda za Crnogorce“ i „najviši vrh Crne Gore“: žilište i ishodište crnogorsko, njegov rasadnik i njegova kolijevka. Iako simbol

skromnosti, maleno i nekad „veoma uređeno i čisto“ – dugo je bilo odvažni vojnički i politički centar, i „rasadnik pismenosti i kulture“. Bilo i ostalo uzorni crnogorski kulturni i etički vidikovac – kojega su mnogi ponijeli „kao zlatnu kutiju u njedrima“. Bilo je i nadaleko poznati, jedinstveni Crnogorski narodni univerzitet. Ono danas, kao zaludnji prijestoni centar, sve više spontano priželjkujući – iščekuje noć; kao izbavljenje iz košmarne jave! Zbog toga u njemu (po tragičnoj mu savremenoj „poetici“) nježni lakše obolijevaju i ranije mru, ili bezizgledno venu u sivilu iznevjerene duhovnosti i sumorne stvarnosti. U nekad čak i gospodskom gradu, još od vremena Crnojevića, krcatom pozitivne energije i zdrave atmosfere – sa čistinom i čvrstinom, i davno dosegnutim činom univerzalne ljudskosti. Već cijeli jedan vijek čili Cetinje, polagano. Bezuspješno pokušava da se otme zlom vremenu crnogorskom. Kopni za Crnom Gorom.

Tragajući za svojim „Zlatnim runom“ – slobodom kao svrhom postojanja, i razlogom za sopstveno življenje, Crnogorci kao nekadašnji „nevini sinovi prirode i mudrosti proste, najsjajnije“ naivno su upadali u vješto postavljane zamke istorijskih zabluda i identitetskih iluzija. Crna Gora još uvijek nema svog Jasona, za svoj neophodni i složeni argonautski put: njeno neosvojivo Cetinje pokleklo je i palo – kad se već u potpunosti bilo izborilo sa istorijom! Umjesto da su Cetinju vraćani darovi, sa poštovanjem i zahvalnošću – oni koji su uslijedili, nedorasli, uporno ga zaobilaze, ostavljaju čamotinji. I, po potrebi, povremenoj patetici – rabeći ga na vrlo sebičan i primitivan način.

- Pola istine je cijela laž! Poslije duge „bratske“ i „savezničke“ golgote, Crna Gora je još jednom pregnula, i pobijedila na Referendumu za vraćanje sopstvenom stavu i svome liku. Izglasala je samostalnost; oglašava se državno, ali je sumnjivo državotvorna. Nije cjelovita! Nema jedinstvenu i zgusnutu nacionalnu tradiciju i državnu memoriju – jer su mnogi njeni „sinovi“ i „kćeri“ instruktori i „ginjenici“ za strane interese i

tuđe pobjede. Država Crna Gora ne može biti uspješna – dok god ne bude uspijevala, prioritetno, da ostvaruje jedinstvo nacionalnog (etičkog i etničkog), i građanskog, da bi sačuvala „žito od kukolja“, odnosno državotvorne činioce od bahatih srpskih volunjarista XIX vijeka, koji (u duhu policijskog zakona Ilije Garašanina iz 1850. godine, kao i, recimo, tadašnjeg Zakona o osnovnim školama) – zbog državotvornog i teritorijalnog, odnosno pravoslavno-nacionalnog zaokruživanja – dosljedno slijede doktrinu: „Moraju se primjenjivati predgrađanski načini prisile i politike!“ Samo površni i sebični, birokratsko-piljarički duh ne razaznaje da je kultura osnov svemu, i da se na temeljima (ne)ostvarene kulture profiliše vaspitanje, organizuje obrazovanje, i situira ukupno naučno i ostalo saznanje. Funkcioniše život, razvija se demokratija... Još od aneksije Crne Gore 1918. godine, Cetinje pokušavaju zvanično da profilišu kao anacionalni centar crnogorski: između ostalog, i zabranjivanjem odnosno onemogućavanjem rada Crnogorske pravoslavne crkve, tj. apsolutnim privođenjem Cetinjskog manastira – duhovnog i državotvornog ognjišta crnogorskog – u srpski politički i crkveni centar!?!

Po već ustaljenoj tradiciji – njegujući antagonizme, umjesto da poštuju različitosti – naši vlastodršci su skloniji mitomaniji i epskoj površnosti, i patetično popularnoj (kvazi) religiozno-političkoj čaršiji, čak do faze u potpunosti traumatičnog pravoslavnog, srpskog klero-nacionalizma! Dakle, i u „samostalnoj, dostojanstvenoj i uspravnoj Crnoj Gori“ – i dalje je ovo samo klasično prepoznatljivi Balkan. Vrata pakla su nam „pred vratima“, i svako neznanje i primitivno razmetanje (iluzijama) velika je opasnost da će istorija opet da nam se – ponavlja: u prevarama i zločinima, naravno. Očigledno je da za uspješnu vlast nije dovoljna samo spretnost, vještina i lukavstvo. Za lucidniji odnos prema problemima, istorijsku progresivnost i neophodnu kulturološku i državotvornu energiju promjena – primarno je

potrebno validno obrazovanje, kojim će u startu biti onemogućavan konzervativizam, kao glavni konstruktivni neprijatelj modernog društvenog sistema vrijednosti.

Autentična kultura je noseće tkivo budućnosti

Neko je vaseljenski mudro preporučio: - Đetinjstvo je građa od koje se pravi čovjek! Ko neće da poštuje tu jednostavnu formulu ljudskog trajanja, po pravilu ga stižu posljedice, teško svijetu kad poraste... Kao izraz autarhije u crnogorskoj kulturi – Crna Gora se ponekad doima kao prazan ram, bez sadržajne i jasne slike. Sa redovnim nojevskim guranjem glave u pijesak. Drugim riječima, na nivou nacionalnom i državnom, Crna Gora nema dovoljno koherentne i racionalne komunikacije, niti intelektualno i argumentovano zasnovane sopstvenosti. U najbitnijem segmentu, Crna Gora dugo se „razvijala“ stihijski. Nedovoljno poznajući i poštujući sebe, groteskno se prepuštajući srednjevjekovnoj pravoslavnoj srpskoj letargiji. Zanemarujući i razarajući svoje najveće nacionalne i državne vrijednosti! Ako nekad dosegneмо državničku i državotvornu mudrost i zrelost o Crnoj Gori kao tolerantnoj, multietničkoj i multikulturnoj, modernoj građanskoj državi – independističkih usmjerenja i preokupacija, svima će biti očiglednije koliko je Cetinje bilo i ostalo simbol i personifikacija Crne Gore, i suštinski ekvivalent i reper njene pozitivne duhovne energije. Nažalost, pod dugim uticajem bjesnila pravoslavnog šovinizma, ni u našoj najnovijoj tradiciji i kulturi, odnosno zvaničnoj kulturnoj i državnoj politici Crne Gore (ni poslije uspješno sprovedenog referenduma o vraćanju samostalnosti) – nema ciljane misije, i jasno i dugoročno utemeljenog stava: etničkog i etičkog, vaspitnog i obrazovnog, nacionalnog i državnog. Sve je, mahom, pod kopitima banalnosti. Na jednoj strani gazap od provincijalne nemoći bukvalno gladnih ljudi i „građana“, i njihova sumorna ravnodušnost i

apatičnost (i, naravno, već poslovično nezadovoljstvo), a na drugoj strani jazavičarska sebičnost i „ziheraški kukavičluk“ političara i javnih ličnosti od znatnijeg uticaja. Nekad je makar prizivan bog – „kao vrhovni jemac etičkog principa“, dok su danas „vrlji“ posrednici i njega sveli na „bogočovjeka“ (sa prepoznatljivo njihovim likom).

Priča o državi je pitanje najviše kulturne i političke odgovornosti, i zrelosti. To je mnogo više od referendumske odluke – za zdravu budućnost potomaka, i poštovanje sjeni predaka. Srpski klero-nacionalizam i pijemontska odmazda Beograda survivali su Cetinje, znajući da se tako najlakše ruši Crna Gora. Naravno, modernoj Crnoj Gori – ne devalvirajući centralnu (prijestonu), i centralističku (kulturnu i duhovnu, tradicionalnu) vrijednost savremenog Cetinja – treba i savremeni, dinamični centar kakav je Podgorica. I ne samo Podgorica, kao administrativno-upravni i političko-diplomatski, tj. topografski, klimatski, saobraćajni, ekonomski, univerzitetski, zdravstveni, i savremeni kulturni centar. U kontekstu toga, još je knjaz Danilo planirao izgradnju „novog grada“ i ekonomski racionalnijeg centra – u pitomoj Bjelopavličkoj ravnici, na Glavici Čeranića. Čak je i politički rasplinuti i iracionalno ambiciozni kralj Nikola maštao o sličnoj budućnosti Mirkove varoši.

Zašto ne ispoštovati, i ne njegovati ono što je bilo – a objektivno i ostalo: Cetinje kao kultno mjesto i generator crnogorske istorije, i sublimat njene autentične tradicije i kulture!? Cetinje kao šemenište i ishodište crnogorsko, njen rasadnik i njena kobiljevka. To je razumjela i vješto koristila – čak i srpska imperijalistička banovinska vlast u Karađorđevićевой kraljevini Jugoslaviji, sa Cetinjem kao administrativnim centrom (destruktivno ciljano) proširene Zetske oblasti, kasnije Zetske banovine. (Sa Cetinja se arogantno upravljalo i prostorima Avtovca, Novog Pazara, Dubrovnika, Blata, Korčule, Kosovske Mitrovice, Prijepolja, Nevesinja, Nove Varoši, Priboja, Sjenice, Stoca,

Trebinja, Foče...). Cetinje je bilo nadahnuće i uzdanica i komunistima – dok su osigurali vlast, konstituisali državu i uveli sebe u mirnu luku političke moći. A onda su se i oni okrenuli politici kao konkretnijoj borbi interesa, a ne argumenata. Poslije njih suverenisti, poslije referenduma o nezavisnosti – prioritarno, i bez premca iznevjeriše obećavano: suštinski razvoj Prijestonice! Nekad (istina dosta davno), u Crnoj Gori je *ugled, uglednik, ugledanje, tj. dobar primjer* bila najznačajnija moralna i društvena osobina. I obaveza. Postoji i danas, naravno, slična relacija u simetriji međuljudskih odnosa, ali sa potpuno drukčijim sistemom vrijednosti, nažalost. Sve je podložno promjenama, spirali „tranzicije“ i trusnim posljedicama (oligarhijskog) neoliberalnog kapitalizma. Svemu je data sloboda tranzicije: sve se može mijenjati, modifikovati, manipulirati, varati... (Da nije ure gospodnje, dokle bi sve to stiglo?).

Prošao je cijeli jedan vijek – što politički sračunatog, što površnog i politikantskog zapostavljanja i degradiranja Cetinja. Ko neće da nacionalno i državno homogenizuje Crnu Goru, taj se nesavjesno i neozbiljno – površno i po potrebi, verbalno – bavi Cetinjem. Po pravilu, svi mu samo uzimaju, najčešće dželatski. Počev od knjaza Nikole i njegovih „palilulaca“ – kliktavih skupština iz Narodnog parlamenta sa Cetinja iz 1906. i 1907. godine, od kojih su mnogi fanatično prihvatili „neophodnost“ „da prestonica najprije položajem i oblikom blagotvorno utiče na jedan narod i njegove narodnosne i državne zadatke i potrebe“ (!?). Da bi se naročito 1918. godine, i kasnije u Crnoj Gori primitivno i bučno dizala pravoslavna galama odurnih poltrona i udvorica nove vlasti – o „arhaičnosti“ i „arhi-apsurdu“ Cetinja. „Demokratski“ i prilježno ovu „teoriju“ razvijavali su i glasila „Narodna riječ“, „Podgorički glasnik“, „Slobodna misao“, „Crna Gora“, „Zeta“ i sl.

Društveni kompleksi, istorijska zavist, i sve manje prikrivane strasti, snažno su podrivale i degradirale Cetinje – uslovljavajući

njegovo odumiranje. Naročito izmiještanjem državnih, odnosno republičkih administrativnih i upravnih funkcija, pa seljenjem naučnih ustanova sa Cetinja; takođe i visokoškolskih institucija i umjetničkih škola, reprezentativnih kulturnih institucija, brojnih redakcija novina, časopisa, itd. S tim u vezi, u periodu 1948. do 1961. godine broj stanovnika Cetinja smanjen je za 10%, dok je Podgorica kao urbani centar uvećana za 52,74%, a Nikšić za gotovo identičnih 52,05%. Na opštinskom nivou (u istom periodu), Cetinje se uvećava za svega 3,39%, dok je porast stanovništva u podgoričkoj opštini iznosio 181,63%, a u nikšićkoj čak 233,20%. Naravno, to je uslovljavano i materijalnim preduslovima – jer je u to vrijeme (1947-1960) u cetinjskoj opštini investirano 322.000 dinara (po stanovniku), u titogradskoj 722.000, a u nikšićkoj čak 1.523.000 dinara! Cetinje je, naravno (još sa svojim malobrojnim stanovništvom), bilo mnogo ispod tadašnjeg proseka investicija u Crnoj Gori, koji je iznosio 516.000 dinara po stanovniku. Sa nemarnim odnosom prema zgradama bivših ambasada (kao, maltene, „zlatnim kokama“ u očima primitivaca), i beživotnim muzejskim vrijednostima Cetinja kao zatečenim materijalnim ostacima prošlosti! I što je, poslije takve strategije „razvoja“, iz nevolje crnohumornim Cetinjanima ostajalo sem da smišljaju čak i stihovane duhovitosti, tipa: „Tamo će je ležala Sankova gomila/podiže se novi kombinat – zainat...“. Ovim su opjevali gradnju EI „Obod“, a nijesu ostali dužni ni drugom vodećem „razvojnem resursu“ Cetinja, fabrici obuće „Košuta“: „U fabrici opančina/radi trista djevojčina“... Poslije svega, nestalo je EI „kombinata“, i fabrike „opančina“, i iz toga miljea treba da nas preuzimaju kultura i turizam? Nije sporna koncepcija, sporni su subjekti, odnosno polasci i dinamika „reda vožnje“, tj. neznanje i neinventivnost „strategije“ tog kapitalno važnog kulturno-istorijskog i stručno-naučnog itinerera.

Jedna (vrlo uputna) latinska poslovice kaže: „Majka kretena je uvijek trudna“. Crnogorcima je izgleda svojstveno da prvi moraju

„kukurijeknuti“, te da uvijek nešto naročito hoće, uglavnom veliko ili svakako više od drugih. Kao da je to jasno bilo i nekom davnom engleskom novinaru, koji je Crnogorce doživio kao „neka plemena koja ne znaju što hoće, ali to hoće odmah!“. Čak i u tom kontekstu crnogorskog razvoja *in continuo*, čini se ubjedljivom postavka o autentičnosti crnogorskog organizovanja, te da su crnogorska plemena novijeg datuma – organizaciono i mentalitetski izrasla iz vlaško-katunske i seosko-župske crnogorske organizacije XV vijeka, a ne nikako da je to bio „nastavak starih slovenskih i srpskih organizacija“, koje su bile potisnute Nemanjćima, kako meditiraju srpski popovi i njihovi historici – dodajući nam kao srpski „miraz“ (čak!) i osam vjekova svetosavlja! Iako su Srbi s plemenima bili i ostali u „srodstvu“, slično kao i Crnogorci sa svetosavljem – sve do druge polovine XIX vijeka. Ali su zato (za uspomenu i dugo šećanje) bili prigrabili nahije, kao administrativne jedinice turskog feudalnog sistema...

Zbog mnoštva takvih, i svakakvih – pa i potpuno očiglednih faktografskih lagarija iz novijeg vremena, i listom poturanih falsifikata i krivotvorina, i pratećih im manipulacija, Crna Gora se još uvijek valja u živom blatu srpskog nacionalizma. Čak se zvanično nije distancirala ni od kobne, aneksione 1918. godine i njenih posljedica, već nam je to i dalje sudbinska odrednica, i gotovo „biti, ili – ne biti“ Crne Gore! Zbog toga se više od polovine pravoslavne Crne Gore vezuje za taj period kao za biblijsko otkrovenje. Iako su mnogi revnosni i vodeći „ujedinitelji“ ubrzo veoma konkretno i glasno progovorili drukčije. Između ostalih, učesnik i oduševljeni zagovornik aneksije, poznati srpski radikal i poslanik P. Jovović, u tadašnjem državnom, beogradskom parlamentu gnjevno je progovorio „1918. je najgrozniji spomen srama i stida zvaničnog Beograda“! Zbog popaljenih pet hiljada crnogorskih domova (ne računajući pomoćne objekte), i mnogobrojnih pohara, ubistava političkih protivnika, mučenja i silovanja.

Iako banovinski centar, na Cetinju je namjenski sagrađena „Banovina“, monumentalna zgrada objesne vlasti – banovinske uprave, zatim „banski stanovi“ (za bana i njegove saradnike) i, naravno – za slobodarski crnogorski narod: čuveni zatvor u Bogdanovom kraju. S tim u vezi, Cetinje i Zetska banovina dobili su 5.000.000 – od ukupnih 280.000.000 zlatnih maraka reparacije (poslije Prvog svjetskog rata). Veoma nalik, gotovo identično izdvajano je i za godišnja ulaganja... Iako, navodno „nikad nije Crna Gora/ jela leba s prijekora“, jeste tada i to obilat: stalno smo kinjeni da smo nerazvijeni, primitivni i neradni, a npr. sredinom četvrte decenije u toliko sanjanoj „brackoj“ zajednici, prihodi u banovinskoj nasljednici Crne Gore bili su veći od rashoda za 37.000.000 dinara! Ili, često se čuo glas o „brojnim i nezaslužnim crnogorskim penzijama“ – a penzijski fond čitave Zetske banovine (već sam joj potencirao granice), bio je pet puta manji od fonda ondašnjeg ne baš velikog Beograda.

Kuće: uvijek sklonu padu!

Nema ništa apsurdnije i neljudskije nego kad se zaboravlja na one koji su ginuli za Crnu Goru. (I to „patriotski“ u korist drugih, koji za crnogorsko dobro nikad nijesu ni kuršum potrošili!). Ignorišući koliko se Crnogoraca žrtvovalo, da bi mi imali sigurni i topli dom! Jer ako je hladna, a za Crnogorce povremeno biva čak i ledna ta naša zajednička kuća Crna Gora vremenom postaje sve manje bliska, i još manje „udobna“. I što onda, kad se (poslije dugog iščekivanja) „izvođaču“ (tj. Vladi), kao i nadzornom organu (Skupštini) više ne može vjerovati?

„Čast, imuće, život i sloboda“ u Crnoj Gori bili su „na snazi“ i prije kodifikacije u Danilovom zakoniku (1855). Zašto ne, i u duhu pravila Džona Loka, koja datiraju još od Američke revolucije iz XVII vijeka. Sloboda je osnovno ljudsko pravo,

koje podrazumijeva opštu odgovornost. Pravo bez potpune i podjednake odgovornosti ruši sistem, i pretvara ga u anarhiju, u razularenost. Sloboda nestaje kad je zakonodavstvo podložno izvršnoj vlasti, pa ispada da je obična bezizglednost pojedinačno se boriti protiv takve simbioze. Birokratske tvrđave vlasti često se smjenjuju kao razložno projektovane postaje na dugom putu istorije, po sistemu – ko pojaše, teško sjaše; a kad sjaše – nikad više... Uz njih posljedično ide delirijumsko licemjerje, koje pristojan čovjek ne može da razumije. „Ko (se) sebe ne stidi lagati, taj za svijet ne obrće glavu“ (Njegoš)... Kao da su tu i bogovi uvijek bili „nemoćni“, najlakše je relativizirati. Što onda da čine politički često veoma naivni Crnogorci, sem da se mnogi prepuštaju diobama (još od popa Dukljanina zapažene) „zle raške struje“ – koja ih razvodnjava i raznosi – i čiji su predvodnici u vjerskom i kulturnom smislu opasni protagonisti šovinizma, i mrklog političkog mraka.

Bez kulture nema demokratije. U odsustvu kulture – zavaravamo se „demokratskim“ terorom stranačkih organizacija, političkih partija. Upravo zbog toga što kultura (kao suštinska kategorija) nije dekor i zabava – već esencija društva, i primarni kvalitet državnog zdanja. Kultura nije, znači, samo posjedovanje i raspolaganje materijalnim i duhovnim dobrima prošlosti (a u Crnoj Gori čak ni to nije slučaj!) – nego je to ukupni način mišljenja, i način života (počev od jedinke do ukupne društveno-političke zajednice). Kulturom se dolazi do afirmacije identiteta, do samopotvrđivanja, do ličnosti individue – a samim tim i do nacionalnog i državnog, kulturnog subjektiviteta. To znači da istorija treba da bude upriličena kao svjedok istine i prostora, a ne kao toliko u nas popularisana (odnosno neadekvatno i nedovoljno artikulisana), vlastodržačka i režimska – „učiteljica života“. Ako Crna Gora hoće da bude moderna, i na dostojnom nivou civilizacije, mora se mnogo više strateški raditi,

sa razuđenom i dosljedno sprovedenom kulturnom politikom, na promovisanju kulturnih sadržaja o identitetu crnogorskog naroda i prostora, uporedo njegujući i multikulturni identitet Crne Gore. A ne samo, površno i profiterski, sindromom duhovno neizgrađene sirotinjske ljepotice, površno i napadno se uznositi sa onim što je dospjelo darom prirode (plaže, jezera, kanjoni, planine...) i, s tim u vezi, materijalizovati noćenja). I po inerciji prihodovanjem od interesovanja slučajnih prolaznika, kao i namjernika – za davno uhodane (gotovo okoštale) muzejske ekspozicije, kao što se to čini u dezorijentisanom i razvojno zabataljenom crnogorskom „Gradu-muzeju“.

Za zdravu ličnost i njeno potomstvo zavičaj i domovina su sudbina, i živa suština čovjekova. Sintezom sistemskog djelovanja dvije vodeće društvene institucije, porodice i škole sređeni svijet visoko ostvarene civilizacije brine o njegovanju podmlatka, o kulturnom napredovanju naroda i društva, o gotovo egzaktnom državnom trasiranju puta u budućnost. U Crnoj Gori se, nažalost, premnogo toga dešava na ulici, sa ulicom i za ulicu. Ponekad se situacija učini potpuno tragičnom, kao da je sve najbitnije izmješteno iz porodice i škole!?! U eri prvih susreta sa demokratijom, u vremenu vulgarnog materijalizma, i rizičnoj havariji odgovornosti lako se izaziva stihija, i opasno potpaljuje eksplozivni duhovni materijal. Utvare prošlosti ne jenjavaju... Vrši se nemilosrdno ispiranje mozga, ciljano atakuje na memoriju – znajući koliko je pamćenje velika moć, možda i najveća. Uvježbanim političkim inženjeringom birokratizovana vlast pušta magla; dižu se „zmajevi“, kupuje se vrijeme – nuđenjem novih zakona, naravno i u kulturi (čija se realizacija ne može ostvarivati niti pratiti makar bez čitavih setova podzakonskih akata, ali i odgovarajućih profesionalaca). Čak se povremeno glorifikuje i o nacionalnim „programima“ za razvoj kulture, pompezno bira Nacionalni

savjet kulture, imenuje Senat Prijestonice... I često se nešto „slavi“; i „obilježavaju“ se veliki jubileji, recimo nedavno – vijek Kraljevine Crne Gore, ili kraljevskog pozorišta „Zetski dom“. Činovnički i dokumentaristički, ne emancipatorski, bez projekata budućnosti, bez razvojnih inicijativa, parastosno i svečarski, površno i egocentrično. A vidi se da ima para (ko do njih „umije“ doći); povremeno se galantno troši za fasade, moleraje, krovove, pločnike. Slavodobitno i sa pompom maše se milionima eura za tekuće ulaganje u Cetinje i njegove kulturne kapacitete, a to će u konačnom biti prevashodno obavezno investiciono i zanatsko, tj. tekuće građevinsko održavanje objekata, spomenika kulture. Djelatnosti kulture, i ostala suština duhovnog organizovanja društva ostaće uglavnom netaknuta; ili će čak biti osjetno ispod nivoa donedavne realizacije! Sve se mahom svodi na dekor, i scenski žongleraj.

Naravno, neću reći ništa novo ako potenciram da su stručnjaci, specijalisti, i posebno kreativni stvaraoci koji autorski i autoritativno istražuju i prezentiraju, odnosno publikuju rezultate svoga rada u odgovarajućoj djelatnosti ključni elementi u životu svake ustanove, sredine, regije, države. Danas od toga nema gotovo ništa ili je to pojedinačno i samoinicijativno istrajavanje iako se u državnim, matičnim i razvojnim ustanovama kulture (i nauke), koje su istorijski locirane na Cetinju, „baškare“ stotine visokoškolaca raznih profila. Svakako da to nije *a priori* njihova slabost. Riječ je o potcijenjenosti kreativnog rada, zanemari vanju razvojne koncepcije (stručne, profesionalne, nacionalne, državne) odnosno državnoj „strategiji“ razvoja kulture i nauke, te o načinu i prioritetima kako se liferuju rukovodeći kadrovi u crnogorskoj kulturi. Recimo, lako se šetiti mnogih stvaralačkih ličnosti za primjer, koje su rukovodile, koordinirale ili realizovale najsuptilnije procese rada u CNB Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Državnom arhivu Crne Gore, Narodnom muzeju

Crne Gore, Zavodu za zaštitu spomenika kulture Crne Gore... S druge strane, teško se šetiti njihovih savremenih kolega, ukoliko (uglavnom) poneko još ne istrajava od „stare garde“. (Ili se igrom slučaja, radi podrške svom programu – to desi inicijativom i sredstvima profesionalnih struktura sa strane. Kao što je to bio slučaj angažovanja Instituta za informativne znanosti iz Maribora – prema CNB „Đ. Crnojević“, u interesu Biblioteke, tj. Crne Gore i nekoliko naših postiplomaca, a neposredno zbog regionalnog, odnosno slovenačkog bibliotečko-informacijskog COBISS projekta). S tim u vezi, treba se pozabaviti i brojem i strukturom stručne i naučne literature koja se „isijava“ u radu pomenutih ustanova, referentnosti (i uopšte postojanjem?) njihovih časopisa, kao i drugih informativnih i stručno-edukativnih glasila – nekad i sad – u ovim ustanovama: iako su već tradicionalno, i zakonski „od posebnog društvenog interesa“ za crnogorsko društvo i državu! Nažalost, doći će se do ubjedljivog pokazatelja da stvarnom optimizmu nema mjesta. Govoreći svojevremeno na ovu temu (sa desetak kolega, ne u organizaciji Ministarstva kulture nego prof. dr Vuka Minića (razložne ličnosti i progresivnog crnogorskog stvaraoča) pred dominantnom političkom ličnosti u vlasti zadnjih dvadesetak godina, zaključio sam da se brojne negativne tenzije i deprimirajući rezultati u razvoju kulturnih djelatnosti u Crnoj Gori mogu ubjedljivo propratiti uvidom i u arhivsku dokumentaciju, odnosno korespondenciju iz navedenih i sličnih ustanova prema Ministarstvu kulture, Ministarstvu prosvjete i nauke i neposredno Vladi Crne Gore, i obratno. Misleći na posebno vrijedne kumulativne elaboracije, naročito validne istraživačke projekte, dugoročne empirijske i slične stručne, naučne, kulturno-istorijske, kulturološke i razvojne poduhvate – od značaja za ubjedljiviji poticaj, moderni razvojni trend, i ukupnu evaluaciju društvenog i državnog miljea u Crnoj Gori.

Konačnim rezultatima ne bi se „proslavilo“ jedno takvo pretraživanje navedene arhivske dokumentacije; možda i zbog toga što su se u tom periodu ministri i ministrice (posebno za kulturu) smjenjivali gotovo brzometno, „ka’ na macu“. Kao dio kulturnog i razvojnog kapaciteta vlasti, i njene površne, pogrešne i demagoške strategije.

Ovih dana je i Lovčenska vila u novom ruhu, i mini-mauzolej na Orlovom kršu, ali ni to, ipak, nije „duhovna revitalizacija“ Cetinja – kako se to tumači u tekućoj kulturnoj strategiji Ministarstva kulture. Koliko god poziraju sa svojim nadmenim besjedama, i dure se mudroslovno i sa namještenim „vrlinama“ – nikako da se spušte na zemlju, da obično koraknu – kao sav ostali, normalni svijet; i da počnu od ponekog kreativnog projekta, profesionalnih dugoročnih programa, duhovnih i stvaralačkih procesa dugoročnije koncepcije razvoja, visokoškolskih institucija – koji osmišljavaju, orijentišu i integrišu crnogorsku kulturnu javnost, i na domaćoj i na međunarodnoj sceni. Što se ne pozabave statusom, raspolaganjem i stanjem kulturne baštine crnogorske! Ko gazduje, recimo Cetinjskim manastirom iz koga su davno izbačeni Crnogorci i njihovo sveštenstvo i ko drži kalauze od Dvorske crkve na Ćipuru, koja je postala mauzolej sa posmrtnim ostacima Ivana Crnojevića i kralja Nikole!? Nijesu kapci ni da nekorišćenu porodičnu crkvicu Petrovića na Kruševcu otvore za potrebe Podgoričke eparhije Crnogorske pravoslavne crkve, jer Srpska crkva apsolutno i despotski kontroliše svoj (gotovo) kompletni feud u Crnoj Gori. Čak im je država obilato sufinansirala i novi megalomanski svetosavski hram u Podgorici, i toleriše im toliko novih hiljada kvadrata u njihovim višenamjenskim novim objektima po Crnoj Gori – na neviđeno: mimo zakona i odgovarajuće dokumentacije! Pa se još možda neko u Crnoj Gori nada da se bavi državnim poslovima, a toga je toliko koliko i doglavnici u kulturi ispomažu na tim poslovima. Pretenciozno

glagoljanje o duhovnoj revitalizaciji Cetinja i Crne Gore, ponorno se gubi u ponekom manifestacionom obilježavanju. Manifestacije u kulturi jesu potreba, i kulturna, i opšteobrazovna, i zabavna (jer to je tekuća, gotovo dnevna potreba pojedinca i društva), a sve ostalo se uglavnom svodi na patetične parade i birokratske izmaglice – kao najgori багаž, i opasni korov za sve moderne pretpostavke crnogorskog razvoja.

Politički i kulturno dezorijentisanu Crnu Goru treba povesti putem jasne i trajne razvojne orijentacije. Više je degutantno koliko se samo ponavlja, i kao referenom odvlači pažnja javnosti, o evropskim i evro-atlanskim integracijama, i NATO savezu. Ne rješavaju se time naši najvitalniji problemi (kulturni, duhovni, privredni, socijalni, moralni, politički i dr). Crna Gora je u veoma rizičnom procesu dezintegracije! Stoga se tako lako forsiraju i potpaljuju identitetska pitanja – što na drugoj strani podstiče razdražljivost, lakovjernost, impulsivnost i netolerantnost, nepouzdanost. I u prećerivanju i nasilju dobro vičnu sklonost masa narodnih, po pravilu odveć politički ideologizovanih, klerikalizovanih. Manipuliše se vrlo jednostavnim i jednostranim, primarnim „instinktom poniženih“, koji su čas vjernici, čas komunisti, nekad Crnogorci a nekad Srbi, nenadno i užegli pravoslavni ravnogorci „koji neće ništa novo, samo carstvo Dušanovo“. Vrlo energično kliučići „Srbiji do Tokija“ osuđuju zapadnu civilizaciju, i konkretno sude njihovim liderima, a onda „iz istih stopa“ postaju poklonici i bučni zagovornici punog kapaciteta njihove demokratije, ambiciozno se pridodajućići čak i istorijskoj geji „paradi ponosa“. Sve kako im se ko smračići ili nameraćići da ih povede u promjene. Samo neka se talasa, i nešto dešava; da se (za nekoga) neko i nešto rušići – a o sistemu vrijednosti, kulturnom i ukupnom društvenom sistemu vrijednosti nikoga zvanično ne „boli“ glava. Najmanje o Crnogorcima i njihovim izvornim pravima!

Čast svakome, veresija nikome! Masa i ulica su dovele i ovu našu sadašnju vlast u Crnoj Gori, kao i neke prethodne. Da se na taj način ubrzo, i sa apsolutnom sigurnošću ne bi očekivala i neka nova vlast (koja će na svakako sirovi način smijeniti prethodnu), postojeća vlast je morala da bude svjesna jedine prave šanse za uravnoteženu budućnost društva i države Crne Gore, te da se maksimalno posveti prosvjećivanju naroda (jer nije nepoznato da se najsigurnije „masa prosvjećivanjem drži na uzdi“). Odnosno, da se adekvatnim obrazovanjem i vaspitanjem snaži kulturna podumenta društva i države, pa da se onda ne igraju socijalne alhemije – nego da se suštinski posvete tolerantnoj socijalnoj ravnoteži. U tom pravcu – dugoročnim formiranjem dominantnih opštih uvjerenja, kao posljedice ostvarenog psihološkog i etičkog standarda – (poput prirodnih uslova) ostvaruje se mogućnost za efikasniju i dosljedniju izgradnju reda i rada, tj. primjenu i poštovanje institucija sistema. A ne da se prećutkuje i toleriše, nerijetko i otvoreno podržava postojeće veoma očigledno, i aktivno neznanje i otvoreni javašluk – do njegovog najnižeg praga: isključive i bahate sebičnosti državne birokratije, i uvježbane tuđinske crkvene hipokrizije. Na terenu sve više gungula, anarhija, socijalni kolaps i eno pristalica spremnih za sve zastave! Za koje nema reda vožnje, ni pogrešnog voza; dok ih lokomotiva vuče, sve su im stanice dobre...

Cetinje (kao najizgrađeniji i najostvareniji domet teško stvarane crnogorske kulture i državnosti), najrječitiji je pokazatelj o neuspjehu (i) ove vlasti. Snažna i principijelno beskompromisna crnogorska uvjerenja Cetinja (antifašistička i antiratna, multikulturna i građanska) nijesu prepoznata i prihvaćena kao uvjerenja za dužnost – *radi stvaranja osjećaja dužnosti* naroda koji joj je „povjeren“: u državnom, istorijskom, nacionalnom, kulturnom, vjerskom, vojničkom, demokratskom, moralnom, i svakom drugom civilizovanom smislu. Cetinje je bilo i ostalo moćan orijentir, i

snažno pogonsko gorivo za modernu i snažnu Crnu Goru. Banalizovano je kao neusklađena, bolje reći primitivna i bezočno raskalašna popovska raskrsnica tuđinska, i formalna prijestonica. Bez jasne moralne snage kao okosnice društva utopijska je priča o pravima ličnosti i slobodnom građaninu. U konačnom, bez visokog stepena kulture i razboritog socijalnog programa (najmanje postojećeg tranzicijsko neoliberalnog, mahom u interpretaciji političke elite), iluzorno je očekivati pošteno utvrđivanje i poštovanje društvenih pravila, razvoj racionalnosti i odgovornu disciplinu i samokontrolu – dok je sve u fokusu površnog i instiktivnog. I manipulativnog. Vlast se majstorski vješto trudi da kontroliše i održava postojeće stanje, a opozicija da potpaljuje nemir, ali i da „mazi“ narod (opet kao masu, gomilu, ulicu) da bi ih i ona identično stavila u pogon. Pa „Jovo – nanovo“, sjaši – uzjaši, u revolucije, u reforme, u promjene... Po pravilu, narod dobija ono što je zaslužio: siromaštvo i beskućništvo, ili neku (državnu) kućerinu, nezavršenu i neopremljenu, promajnu i neudobnu, iz temelja naherenu i – sklonu padu.

Vraćanje „toplom kamenu cetinjskom“

Čega se sve ne može naći u poslovičnoj i tzv. narodnoj mudrosti. Svašta je narod preživljavao, pa i ne čudi što ćemo često čuti „Ni u more mjere, ni u ljude vjere“, i „Čovjek je čovjeku vuk“ i slično. Ili mnogo jasnije, bez metaforičkog uvijanja: „Sa čovjekom možeš biti na štetu, ali sa fukarom i ništarobom – i na štetu, i na sramotu!“. Malo više ko daje na ordene i medalje, plakete i zahvalnice, sve manje i na bivše „kućice“ i „odžakoviće“. Jer čim se promijeni vlast, najčešće zadime novi „odžaci“. Do neke nove prilike... Kako god okrenemo, sve je u toj pojavnosti (nažalost, dosta rijetko formiranoj individualnosti) – koju uobičajeno zovemo

čovjekom. Ali kako do pravog čovjeka, principijelnog i sadržajnog: kako razmišljati i procjenjivati o povjerenju, npr: Ko je dobar čovjek? Nesebičan, prosvijećen, human, principijelan, odgovoran. Makar – dok se savremeno naški i balkanski ne dočepa vlasti? Kinezi bi rekli: „Dobar je onaj čovjek o kojem dobri ljudi dobro zборе, a loši ljudi ga ocjenjuju da ne valja“.

Pitanje je koliko je škola i dalje samo starinski „automat“ za pravolinijsko usvajanje znanja i bubanje činjenica – na štetu ovladavanja idejama, razmahu mašte, i pomaganju da se dođe do jasnih saznanja i stavova: u interesu ličnosti, i njenog autonomnog stila. Koliko se u školskom sistemu odgovorno bavimo proučavanjem negativnih elemenata za razvoj ličnosti? Da li je naš, još uvijek dosta stereotipni vaspitno-obrazovni sistem u mogućnosti da proizvodi dovoljno stvaralačke svjetlosti za podizanje maglina i razgrtanje istorijskog mraka – koji mnogima vjerski generira iracionalnu osvetu, i patološki skladišti neku nemuštu, olovno tešku i davnu tugu; i mržnju prema drugim i drukčijim, naročito sušedima. Nikako do katarze, do duhovnog i istorijskog pročišćenja; nikako iz mitskog ili novoideologizovanog, šizofrenog i iracionalnog totalitarizma (vjerskog nacionalnog, i stranačkog). Umjesto da su nam školski zavodi na svim nivoima moderne saznajne, vaspitno-obrazovne institucije – koje racionališu sa usvajanjem savremeno potrebnih znanja i vještina (ali bivaju temeljene i kao kulturno-istorijski spomenici vremena i prostora, odnosno naroda koji ih je produkovao!) – one se retrogradno i snažno opiru, najviše plandujući na selektivnim utrinama unitarno guslarske tradicije, sa prevashodnom namjerom da dirigovano vrše „beškotanje“ crnogorskog razuma, odnosno velikosrpsko razgrađivanje suštine crnogorskog kulturnog i nacionalnog identiteta.

Zbog toga su Crnogorci duhovno tragično prosuti, da ih je teško „pokupiti“. Malo je velikih pojedinaca, racionalnog i snažnog

duha poput na pr. klasičnog viteza Marka Miljanova, koji je, između ostalog, zapisao riječ – da se pod starost opismenio „kako bi pomogao da se nekako pokupi ova naša prosuta istina“. Ostavio je i djelo – ma đe da je bio, i ma kako da mu je bilo – kojim nikad nije iznevjerio sveti amanet: „Poštovah zemlju svoju, i njenu muku“! Za razliku od kasnijih ideoloških i partijskih agitovki i birokratskog zauzlavanja političkih i tzv. kulturnih i ostalih javnih radnika. Uglavnom, i do nedavno po apsolutno tuđim programima!

Istina je da nije uvijek lako razumjeti suštinu, pratiti tokove, razlagati istorijske procese i – dolaziti do jedinstvene sinteze. Ali je, s tim u vezi, toliko očiglednije da se mnogo serioznije i dosljednije moramo baviti budućnošću naše dece – zarad svih, i u interesu moderne i multinacionalne Crne Gore. Toliko nam se nameće nedostatak nove energije, tog novog i modernog emancipatorskog duha – da je više nego degutantno i apsurdno ovoliko dugo tapkanje u mjestu. Riječ je, prije svega, o kumulativnim posljedicama naše kulturne i prosvjetne politike, o opšte-edukativnom, vaspitno-obrazovnom, turističkom i drugom „vođenju“ domaće i ukupne javnosti. Cetinje kao trajni simbol, duhovno ognjište i istorijsko srce Crne Gore nezamjenjivi je ulog i orijentir u odgovornoj borbi za autentičnu budućnost našeg nevelikog životnog i državnog prostora – u traženju izvorne vertikale i suštine našeg kulturnog i društvenog standarda.

Neophodno je, dakle, vraćati se sebi, svojoj suštini, svome liku. Ali ne da to bude uzgredno i palijativno (neđe je to već pominjano), nešto kao patetični „čas istorije“ na Cetinju. Nego da to bude postupno i procesno, konzistentno upoznavanje naše mladeži (prije svega) sa crnogorskom kulturom i istorijom. Na vreli-ma izvornog događanja, pamćenja i trajnog memorisanja. Na Cetinju, ali i svim ostalim biserima crnogorske prošlosti, i našeg prostora. I to stalno, u kontinuitetu; u laganom mimohodu...

To bi dugoročno bio „mali“ posao za državu i njene resorne organe za kulturu, vaspitanje i obrazovanje, i nauku (pod uslovom da imaju državničke mudrosti i odgovornosti, i politički ponat) – a veliki poduhvat za zdraviju i izvjesniju budućnost Crne Gore.

Od izvjesnog poraza i otvorenog neuspjeha, gora je samo obmana o pobjedi. Recimo, naša dnevna „Pobjeda“ piše 11. maja 2010. godine: „Vrijeme je da se istaknu crnogorske vrijednosti!“. Riječ je, dakle, o potrebi stvaranja Nacionalnog programa za razvoj kulture, navodnog strateškog dokumenta uz pomoć kojega će (između ostalog) „identitetska pitanja doživjeti punu afirmaciju, i to mora biti naš glavni motiv“, tvrdi g. resorni ministar. Kao nekad kićeni svatovi, bira se Nacionalni savjet za kulturu. Nekim ljudima čini se počast... Slično kao i za Senat Prijestonice: sve samo uglednici. Veoma želim da profunkcionišu te institucije, i da se uspiju sačuvati od politikantskog inženjeringa ili lokalnog i paušalnog marketinga. Da budu oslobođene od dnevnih i tekućih „barjačenja“, pretencioznih elaboracija i formalnih normativa, i da ostanu van procesije „istorijskog značaja“ svakodnevnog putešestvija osoblja Ministarstva kulture do velelepne im palate na Cetinju, zatim cetinjskog popločavanja i sličnog investicionog moleraja. Već da porade i pomognu da se Cetinje i Crna Gora počnu vraćati sebi i svome profilu, crnogorskoj viziji i našem autentičnom sistemu vrijednosti, duhovnom tj. kulturnom i multi-konfesionalnom – da se konačno priberemo i orijentišemo na sopstvenom prostoru i u svojoj kući. Ne obazirući se na protivnike, i uvijek brojne – poturane probleme! A ne da besciljno i prazno zurimo u „svijetlu budućnost“, i ponašamo se kao mravi u polurazrušenom i poplavljenom mravinjaku. Dok nam država lumbarda na ponekog komarca, iznad ogromne baruštine...

Patriotizam je kad voliš svoju zemlju, i kad to dokazuješ svojim svakodnevnim i konkretnim radom. „Vrijedne ruke govore

sve jezike“... – Mudrost lisice se precjenjuje; jer joj se u zasluge redovno pripisuje i glupost kokošaka, stari je i uzaludni nauk.

Dugo je Crna Gora bila magična i patriotska svetinja, a onda takođe i mizerni kursor sebične slabotinjice i površnih tuđevečernjaka. Drama diskontinuiteta Crne Gore dugo traje, i još je u punom jeku. Kao da nam država visi „u vazduhu“... Da li smo svjesni ozbiljnosti ovog trenutka: da li to uz „arkanovske orgulje Srpske pravoslavne crkve dogorijeva sistem kvaliteta Crne Gore“!? Janusovsko lice naše novije političke kulture i kulturne istorije, nedavno nam se navodno „osmjehnulo“, sredinom novembra 2010. godine: ...“I tek kad kultura, kroz široka vrata Otranta, otplovi rijekama naših vala do nekih drugih jezika, znakova i imena, ne hajući za granice, okeanima će se čuti naš glas. Glas našeg identiteta. To je mjera ponosa!“, sa ushićenjem poručuje zvanični generalisimus crnogorske kulture prilikom preadresiranja („njegovog“) državnog servisa na Cetinje. I „energično“ nastavlja – da su na Cetinje došli da rade „jer nemamo više vremena. Rezultat našeg strpljivog rada mora da bude Cetinje, raskošni centar umjetnosti, u kome će biti uobičajena smjena izložbi, predstava, koncerata. Cetinje, raskošni spomenik kulture, u kojem ćemo dočekivati goste iz svijeta i spoznavati i sopstveno biće“, i dalje jednako ambiciozno egzaltira ovaj naš savremeni politički uglednik. (Citirao sam ga, željno iščekujući te ogromne rezultate).

Lično sam pesimista, i pored ovakve „poetike“ g. ministra kulture, i navodno inoviranog programskog opusa njegova resora. Ovo bi mogao biti tek prolog, i to prvi dio najave za neku veliku radnju koja će da uslijedi. „Rijeke“, i „vali“, i „Otrant“, i „okeani“, i „naš glas“ – preko „smjene izložbi, predstava, koncerata“!? A što dalje, i prije i poslije takvih manifestacija, kratkoročnih i jednostranih priredbi!? Jer pobrojano je samo dio onog dnevnog, i svakodnevnog – što je i kulturno, i vaspitno, i obrazovno, i

zabavno – obavezno i tekuće u jednoj civilizovanoj sredini. Uz poneku scensku priredbu, naročito premijernu, i tu i tamo finansijsku pripomoć nekim drugim subjektima kulture – to je objektivno suština i struktura kulturnih i stvaralačkih sadržaja i mogućnosti, pod pretencioznim „plaštom“ Ministarstva kulture.

Bez racionalne vizije

Za svoju ulogu u crnogorskoj stvarnosti, Cetinje nikad nije bilo „pretijesno“, niti je to objektivno tačno. Naprotiv, dok god im je složeno i neizvjesno, i dok se vlastodržački ne obezbijede – svaka vlast je znala dobro i vješto da prigrli Cetinje. A vraćali su mu se povremeno, po potrebi, deklarativno i demagoški, kao crnogorskom ponos-gradu i istorijskom melemu... Znači, u istoj su ravni: kao ni Crna Gora – ni Cetinje nema svjesnu, na istini i moralnosti „odvaganu“ i poštovanu cijenu! Tako je to kad država Crna Gora nema – niti je imala svoju kondenzovanu kulturološku, socio-filozofsku, pa samim tim ni nacionalno i državno jasno usmjerenu energiju, i integralnu viziju sopstvenog razvoja. Aktuelni razorni, subjektivni tržišni neo liberalizam, pa „kanonska“ bolećivost svjetovne vlasti prema nemanjički okruţnoj srpskoj vjeri u Crnoj Gori – pokušavaju se ispeglati nadom u budućnost koju Crnoj Gori „nose“ evropske i evro-atlanske integracije? Dakle, površnost, karijerizam, nepotizam, i dodatno stranačko i interesno razgrađivanje i drobljenje Crne Gore, sa lako smjenjivim ideološkim indoktrinacijama tradicionalno guše Crnu Goru – potapajući Cetinje (po sistemu spojenih sudova). Nekad snažni kulturni i politički centar Crne Gore – dok je Crna Gora imala, ili pak još sugestivno pretpostavljala neki svoj autentični sistem vrijednosti. Nasuprot tome, suštinski potpuno ignorisano Cetinje između dva svjetska rata, pa poslije neuspješne sljedeće ideologizacije i destruktivne komunističke industrijalizacije

– Cetinje sve patnije tavori u siromaštvu, u bezidejnosti i nametnutoj ruralnosti, dokono i zlopatno kao ubogi bezemljaš. Kojega zbog „stare slave“ treba dekad i pomagati, i ponešto mu davati, svečarski i fasadno, i zarad socijalnog mira.

Od svih sadržaja, i kulturnih i istorijskih atributa Cetinja, bogomdano smještenog između dva prirodna dragulja – nacionalnih parkova Lovćena i Skadarskog basena (crnogorske „Svete Gore“): na ramenima Mediterana, sa Podgoricom na dohvat ruke, i opet mala je i gotovo sporadična vajda. Umješnost primitivizovanja, obezvrjeđivanja i obesmišljavanja najviših nacionalnih resursa odavno dominira na našim prostorima. Zna se da Cetinje raspolaže sa oko 70% kulturne baštine Crne Gore, ima pet muzeja od nacionalnog i državnog značaja, pa Državni arhiv, Nacionalnu biblioteku i državni Zavod za zaštitu spomenika kulture. Tu je i desetak objekata bivših stranih državnih poslanstava, zatim tri posebno značajne (kažu najveće) hrišćanske relikvije. Osim toga, Cetinje ima jedinstvenu Planinu („slovenski Olimp“), pa gotovo neposredno i rijeku, a tu su i jezero i more... Za nepune dvije godine okupacije, Austrijanci su nekad davno cetinjsko zaleđe skoro bili premrežili žičarama i lokalnim putevima, ali je i toga namah ponestalo, sa njihovim odlaskom: razvaljeno i razneseno, ili zapušteno i zakorovljeno. Napravili su u velikoj formi i trodimenzionalni geografski prikaz Crne Gore, Reljef Crne Gore – koji je trajna turistička atrakcija na koji i danas mnoge naše ideologizovane patriote gledaju s podozrenjem i nipodaštavanjem. Poslije svega, Cetinje je i novo-proklamovana prijestonica Crne Gore, i najsiromašnija sredina u Crnoj Gori!

Cetinje je imalo radio stanicu, koja već dugo ne radi. (Zaposlene more glađu, godinama ne primaju platu – a ipak ih ne ukidaju!?). Na drugoj strani, opstaju dosta brojne po Crnoj Gori, radio i TV stanice. Na Cetinju se ni to ne „prima“; iako bi, bukvalno svakodnevno – koristeći enormno bogatu crnogorsku

memoriju koja je sazdavana sa Cetinjem i pohranjena na Cetinju – ti mediji mogli da emituju veoma razuden, koristan i edukativan program iz kulturnog i javnog života Crne Gore. Poslije definitivnog gašenja Elektroindustrije „Obod“, neko je dobro racionalisao – predlažući transformaciju njegovih fabričkih hala u sajamske. A onda, očekivani – zvanični muk! Slično kao i u pret hodnom slučaju – „formiranja“ centra „Njegoš“, ustanove institutskog karaktera. Vlada Crne Gore je usvojila elaborat, Odluku o formiranju ovog centra na Cetinju objavio je i „Službeni list“ Crne Gore, a onda je naprasno „zaboravljeno“ na njenu realizaciju!? I čuti se besprizorno, ni riječ potvrde ili negacije s tim u vezi nijesam mogao iskamčiti od zvaničnih struktura, kao legitimno imenovani direktor te ustanove u osnivanju!? (Iako od istih već godinama „uredno“ primam poštu na inkriminisanu adresu). Slično se danas može samo vajkati, i poprijeko gledati na „sudbinu“: što to bi Cetinju (i Crnoj Gori) te ispuštiše Kulturološki fakultet, ili što još prije toga izbačiše sa cetinjske teritorije Višu pedagošku školu, elitnu visokoškolsku ustanovu toga vremena (koja je transformisana u Filozofski fakultet u Nikšiću)!?

Šetimo se i nedavnih aktera i karaktera, lokacije i prateće političke i „kulturne“ dispozicije za gradnju hrama za tri starohrišćanske svetinje povrh Cetinjskog manastira, i njihove neutemeljenosti i pogrešne osmišljenosti, odnosno naše kulturno-karakturalne ravnoteže – nemoći! (Čak i ako dođe do realizacije ovog projekta, iskustvo nas uči da veliku šansu da pobijedi ima pogrešna varijanta, odnosno da objekat bude sagrađen na Novoj džadi, maltene na krovu Cetinjskog manastira, i iznad svih kulturnih i istorijskih sadržaja Cetinja. Naravno uz sva preoteta i lažno kanonska prava domaćinski neprikosnovene Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori, koju uporno slove za „neimara“?!?)

Jedan naš čovjek, porijeklom Njeguš, imao je izuzetnu ideju, i realnu mogućnost da pomogne svome zavičaju. Sa dokumentom

zvaničnog predstavnika Privredne komore za južnu Švedsku, uporno (i dosta dugo) pokušavao je da se poveže sa nekim od značajnijih ekonomskih i političkih faktora u Crnoj Gori – u cilju cjelovitije i savremene turističke i kulturne valorizacije Lovćena. Uspijevao je da komunicira sa prešednikom Cetinja, sekretarom republičkog Sekretarijata za razvoj, ponekim ministrom. Bio sam šedok, nije se predavao. Čak se bio i ponadao, pa je potom doveo odgovarajućeg stručnjaka, poslije čijeg elaborata je u Crnu Goru i na Cetinje prispjela ekipa od nekoliko švedskih eksperata. I opet tu i tamo „zvanični“ razgovori, ljubaznost i „razumijevanje“, načelna spremnost za saradnju naših kadrova... Šveđani su imali vizuju dinamičnijeg povezivanja Lovćena i Cetinja sa morem; zatim izgradnju manjih naselja na Ivanovim koritima, Dolovima i slično – od prizemnih objekata do najviše još dva nivoa, kombinacijom kamena i drveta (zbog čega su čak išli i na preliminarne razgovore u Pljevlja, u vezi sa kupovinom ŠIK-a „Velimir Jakić“). Zaludu švedska vizija – kad nije bilo domaće, ni vizije ni misije. Samo čovjek potrošio grдне pare, i još grđe se razočarao!

Čini se da na Cetinju, realno, ništa što pretpostavlja racionalnost, kreativan pristup problemu i usklađenu energiju nije izgledno ostvariti. Već sam napomenuo da je čak i Njegoš (kao „razvojni trend“) kod naše birokratije „pao na ispitu“. Ostala je samo čaršijska šarada od Vladinog elaborata i njihove Odluke o osnivanju Centra „Njegoš“. Dijelom su se slično proveli i Đurđe i Makarije, sa svojim knjigama iz Crnojevića štamparije, naučno glorifikovane kao prve državne štamparije u svijetu. Motivisan činjenicom da Cetinje (i Crna Gora) nemaju spomen obilježje za tako grandiozno kulturno i istorijsko pregnuće – Cetinjsku, odnosno Crnojevića štampariju u Cetinjskom manastiru na Ćipuru (1492-1992), poznati crnogorski likovni stvaralac Milivoje Babović je još od 1993. godine nudio sadržajno i sugestivno rješenje

za obilježavanje lokacije i uspješnosti rada ovog svjetski raritetnog kulturnog fenomena na Cetinju. Još tada je Babović (uz petstogodišnji jubilej Štamparije) imao pripremljenu željeznu maketu, visine tri metra – jednog od ljepših inicijala, velikih i posebno ukrašenih početnih slova iz cetinjskih inkubatora. Ovaj grafički znak renesansne raskošnosti i ljepote, samo je trebalo izliti (ili izmontirati) od nerđajućeg čelika, utvrditi lokaciju i obezbijediti prateće postolje... Realizacija ovog projekta je, uz Jubilej, „promakla“ realizatorima programa *proslave*, a kasnije ga je bilo bezizgledno pokrenuti. I pored toga, Babović je nudio saradnju, pa je prije nekoliko godina cetinjski gradonačelnik pozvao nas nekolicinu da zajedno sa Babovićem „razmotrimo ideju i stavimo je na papir“. To smo i uradili: pozitivno ocijenili sadržaj, ukratko elaborirali ovaj jednostavan i atraktivan projekat, predali ga naručiocu i – bog te veselio... Od tada sa dodatnom rezervom iščekujem svaku referentnu inicijativu da se nešto dobro i dugoročno dogodi Cetinju. Slično kao i decenijama najavljivani početak revitalizacije objekta prve Državne bolnice na Cetinju ili izgradnju Autobuske stanice na Cetinju, objekta takođe (izgleda) izgubljenog „naroka“.

Cetinje i dalje čami kao zaludnja majka, koja uzalud čeka svoju proskitanu i neodgovornu decu. Oronulo je i zanemareno, nema gotovo nikakve snage, a još manje racionalizovane vizije niti sopstvenog, niti crnogorskog razvoja. Eto, i Ministarstvo kulture je, poput prešednika države dobilo još jednu adresu. Našle su se za njih palate iz vremena „starog sjaja“. „Prišparalo“ se sa investicijama. Kao i sa novim djelatnostima, i novim radnim mjestima... Malobrojno činovništvo Ministarstva svaki dan krca minibusom, jednako zadovoljni kao i oni sapatnici kojima trebaju njihove usluge. Ovakvim modelom „transformacije“ ne nazire se put stvarnog boljitka. Ostaće Cetinje i dalje da se „hrani“ onim već davno izlizanim

starim sjajem, te da se stalno i ne bez razloga „breca“ kao izgledna udavača, kojoj su uzeli narok... Dok će jedni i dalje da maštaju o „starom sjaju“, drugi će im (tj. predstavnici vlasti) ponešto „utješno“ glagoljati na tu temu, a trajaće uglavnom kao i do sad: koliko će cur-baba dočekati prosperitetno devojaštvo, toliko će (strategijom dosadašnjeg crnogorskog razvoja) Cetinje postati prijestonica na nivou svojih kulturnih sadržaja, duhovnih vrlina pa, s tim u vezi, i životnih i ekonomskih potencijala i potreba.